

Kriserna hotar EU:s sammanhållning

Svenska Dagbladet den 3 februari 2016

Under senare år har upplevelsen av hot och osäkerhet blivit allt mer utbredd bland Europas medborgare. Skälen därtill är flera. I EU:s östra grannskap har Rysslands aggressiva politik i Ukraina understrukt vikten av Europas militära förmåga och Natos roll som garant för territoriell integritet. I Grekland utspelas en svår och utdragen kris med kulmen under sommaren 2015 då statskuldkrisen riskerade landets utträde ur euroområdet och i förlängningen valutaunionens sönderfall. Den 13 november 2015 drabbades Frankrike av ännu ett fruktansvärt terroråd i centrala Paris utfört av gärningsmän kopplade till Islamiska staten med 130 dödsoffer som följd.

Och sedan hösten 2015 står EU inför den största migrationsutmaningen någonsin. Ett kraftigt ökat inflöde av flyktingar från krigets Syrien, samt från Mellanöstern, Asien och Afrika, har utvecklats till en humanitär kris för hela Europa.

Dessa kriser, som var och en utgör allvarliga utmaningar för EU, sammanfaller i tid. Detta ger ytterligare näring till en känsla av utsatthet och annalkande kaos i Europa. Genom deras oberäknelighet och omfattning spår de på redan existerande tvivel om EU:s förmåga att bemöta säkerhetshot och att fungera som en plattform för samarbete inom krishantering mellan EU:s medlemsstater. Därtill påverkar interna splittringar EU:s förmåga att agera som säkerhetspolitisk aktör på den globala arenan.

I ett historiskt perspektiv har Europa utstått flera djupa kriser. Just därför bygger integrationens grundidé på nödvändigheten av solidaritet och samarbete för att möta gränsöverskridande utmaningar. De kriser EU i dag ställs inför har dock hittills gett blandat resultat. EU kunde enas om ett gemensamt ställningstagande för en relativt långtgående sanktionsregim som bestraffning för Rysslands agerande i Ukraina. Också i kölvattnet av terroråden i Paris besvarade samtliga EU-länder president François Hollandes begäran om hjälp med stöd av den kollektiva försvarsklausulen i EU:s fördrag, om än med reservationen att frågan om militär intervention måste behandlas separat. Eurokrisen och flyktingkrisen uppvisar dock en motsatt bild. Den bristande förmågan bland EU:s medlemsstater att finna gemensamma lösningar på dessa problem har accentuerat de djupa motsättningar som finns inom EU vad gäller medlemsstaternas syn på solidaritet och ansvar både gentemot varandra och mot omvärlden. I synnerhet flyktingkrisen väcker obekväma frågor om EU som politisk union.

Hur stark är egentligen viljan och förmågan bland EU:s medlemsstater att både agera solidariskt sinsemellan och att upprätthålla för unionen centrala värden som mänskliga rättigheter?

Ytterst knyter detta an till en ännu djupare kris för EU, där unionens trovärdighet som säkerhetsgemenskap ifrågasätts såväl av medlemsländernas regeringar, som av politiska partier och medborgare. Inte minst uttrycker de politiska framgångarna för populistiska och EU-kritiska partier i en rad medlemsstater ett brett missnöje med EU som politiskt projekt. I Storbritannien har premiärminister David Cameron utlovat en folkomröstning om landets fortsatta medlemskap i unionen redan under 2016, samt krävt en rad förändringar i landets medlemsvillkor för att kunna

förorda fortsatt medlemskap i EU. Men också den politiska utvecklingen i till exempel Polen och Ungern visar prov på ett icke-solidariskt tänkande. Det är ingen överdrift att säga att visionen om en enad europeisk union, utan gränser och hinder att röra och etablera sig fritt, står på spel. Kanske håller synen på EU i grunden på att förändras, och därmed EU-ländernas vilja att gemensamt lösa svåra problem baserat på överstatliga befogenheter? Det är inte otänkbart att de utmaningar EU står inför kan utmyнна i en union som är mindre överstatlig, men samtidigt mindre legitim och mindre solidarisk.

Vad kan då EU och dess medlemsstater konkret göra för att stävja hot och hotbilder, för att mildra effekterna av pågående kriser, samt för att värna ömsesidig tillit och solidaritet mellan unionens medlemsländer? Svar på dessa frågor ges i 2016 års upplaga av "Europaperspektiv", som lanseras den tredje februari och innehåller bidrag av ledande svenska forskare inom ekonomi, juridik och statsvetenskap. Boken behandlar de nya säkerhetshot som konfronterar EU och unionens förmåga att bemöta dem.

En första uppenbar åtgärd är att stärka den ömsesidiga solidariteten mellan medlemsländerna ifråga om mottagandet av flyktingar och att unionen förmår värna om de värderingar som den politiska gemenskapen vilar på.

En andra åtgärd är att värna den utrikes- och säkerhetspolitiska solidariteten, där EU-länderna måste inse att europeiska ställningstaganden endast kan få genomslag på internationell nivå om de framförs med en samstämmig röst.

En tredje åtgärd är att förbättra samarbetet mellan nationella säkerhetstjänster och rättsväsenden, samt att dessa till fullo utnyttjar de system och samordningsmöjligheter som redan finns för att bekämpa terrorism och religiös radikalism inom EU på ett effektivt och rättssäkert sätt.

En grundförutsättning för EU:s legitimitet är att medborgarna upplever att samarbetet förbättrar deras tillvaro ekonomiskt, socialt, kulturellt och ur ett säkerhetsperspektiv. EU:s institutioner och medlemsstaterna bör därmed prioritera att de fyra friheterna upprätthålls, en fråga som aktualiserats särskilt av de nya gränskontroller som flera EU-länder, däribland Sverige, upprättat gentemot varandra.

Vad kan Sverige göra?

Ett viktigt ställningstagande är att inse att EU-politik börjar inom landet. Det faller därmed på sittande regering med stöd i riksdagen att verka för att EU:s svar på dessa kriser, som kommer ta lång tid att bedarra, är effektiva, ändamålsenliga och förenliga med grundläggande värden som mänskliga rättigheter. Samtidigt innebär krisernas komplexitet och omfattning att inget enskilt land kan bemästra dessa utmaningar. Samlade och uthålliga lösningar ställer stora krav på samordning, inte bara på europeisk nivå utan också på nationell nivå.

Vi ser det därmed som angeläget att svensk krishantering uppgraderas och ges ett stramare format ytterst under statsministerns ansvar som ledare för regeringen och Sveriges representant i Europeiska rådet. Vi menar också att det är av stor betydelse att vi har en särskild minister med ansvar för samordningen både på europeisk och inhemsk nivå av de krishanteringslösningar som nu utformas av EU:s institutioner. I detta läge bör en Europaminister återinföras med långtgående samordningsbefogenheter.

Antonina Bakardjieva Engelbrekt, professor i europeisk integrationsrätt
Stockholms universitet

Anna Michalski, docent i statskunskap
Uppsala universitet

Niklas Nilsson, forskningssamordnare
Uppsala universitet

Lars Oxelheim, professor i ekonomi
Lunds universitet och Institutet för Näringslivsforskning, Stockholm